

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Julia Grönlund

Likgiltighetsuppsåt, ett rättssäkert uppsåt?

En kritisk rättsanalytisk uppsats om likgiltighetsuppsåtet, särskilt vid försök till mord, utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv.

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sandra Ahrén

Termin: HT 2023

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
SUMMARY.....	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING.....	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod, perspektiv och material	5
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Disposition.....	7
2 UPPSÅTSFORMERNA OCH OAKTSAMHET	8
2.1 Avsikts- och insiktsuppsåt	8
2.2 Likgiltighetsuppsåt	8
2.2.1 Centrala rättsfall.....	9
2.2.2 Likgiltighetsuppsåt i doktrin	11
2.3 Överskjutande uppsåt vid försöksbrott.....	14
2.4 Eventuellt uppsåt med hypotetiskt prov	14
2.5 Oaktsamhet.....	15
3 REDOGÖRELSE AV RÄTTSFALL	16
3.1 Högsta domstolen.....	16
3.1.1 NJA 2011 s. 563.....	16
3.2 Hovrätter	17
3.2.1 RH 2008:76.....	17
3.2.2 Svea hovrätt B 6391-10.....	18
3.2.3 Svea hovrätt B 3190-14.....	19
3.2.4 Svea hovrätt B 3190-22.....	20
4 RÄTTSSÄKERHET	22
4.1 Definition.....	22
4.2 Legalitetsprincipen – en rättssäkerhetsprincip.....	23
5 ANALYS.....	24

5.1	Rättsfallsanalys.....	24
5.1.1	Domstolarnas bedömning.....	24
5.1.2	Analys	25
5.2	Ett rättssäkert uppsåt?	27
5.2.1	Likgiltighetsuppsåtets rättssäkerhet	27
5.2.2	Likgiltighetsuppsåt vid försök till mord.....	29
5.3	Avslutande kommentar	30
	KÄLLFÖRTECKNING.....	31
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	32

Sammanfattning

Culpa (oaktsamhet) och dolus (uppsåt) är två begrepp som måste hållas isär. De ger uttryck för olika grader av skuld och därför också olika grader av klandervärdhet. Uppsåtets nedre gräns är det som drar gränsen mellan oaktsamhet och uppsåt. Den 6 april 2004 fastställdes den nuvarande nedre gränsen för uppsåt, likgiltighets uppsåt, i det så kallade HIV-fallet.

Det huvudsakliga syftet med uppsatsen är att redogöra för, analysera och kritisera likgiltighets uppsåtet, särskilt vid försök till mord. För att uppnå detta har två domar redogjorts för och fem analyserats. I uppsatsens studerade rättsfall och doktrin har det framkommit bristande motiveringar, viss inkonsekvent rättstillämpning och otydlighet kring likgiltighets uppsåtets exakta innebörd. Detta föranleder en rättssäkerhetsproblematik för enskilda som särskilt kommer belysas i uppsatsen.

Uppsatsen lägger särskild fokus på likgiltighets uppsåt vid försök till mord. Eftersom det är ett försöksbrott ska överskjutande uppsåt prövas. Det innebär att den tilltalade måste haft ett uppsåt inför följden ”död”. Under materialinhämtningen uppmärksammades detta brott som särskilt problematiskt och det används därför för att exemplifiera och visa på att särskild vägledning kan behövas inom vissa specifika brott.

Summary

Culpa (negligence) and dolus (intent) are two conceptions that must be kept apart. They express different degrees of guilt and therefore also different degrees of reprehensibility. The lower limit of intent is what draws the line between negligence and intent. On April 6, 2004, the current lower limit of intent, intentional indifference, was established in the so-called HIV case.

The main purpose of the essay is to account for, analyse and criticise intentional indifference, especially in the case of attempted murder. To achieve this, two judgments have been presented and five judgments analysed. In the studied legal cases and doctrine of this essay, there has been a lack of justifications, some inconsistent legal application and lack of clarity regarding the exact meaning of the intentional indifference. This causes legal security problems for individuals, which will be particularly highlighted in this essay.

The essay places a particular focus on the intentional indifference in attempted murder. Since it is an attempted crime, excessive intent must be tried. This means that the defendant must have intended the consequence "death". During the material collection, this crime was noticed as particularly problematic, and it is therefore used to exemplify and show that guidance may be especially needed within certain specific crimes.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1972:700)
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
RF	Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den mest ingripande maktutövningen som staten ägnar sig åt är att döma medborgare till straffrättsliga påföljder. Det är därför viktigt att rättssäkerheten upprätthålls och att den tilltalade anses oskyldig tills motsatsen är bevisad. För att en person ska hållas straffrättsligt ansvarig i svensk rätt krävs det enligt skuldprincipen att gärningen har begåtts uppsåtligt eller av oaktsamhet.¹ Oaktsamhet är endast straffbart i de fall där det är särskilt föreskrivet (1 kap. 2 § BrB). Det ska vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade är skyldig, och det är åklagaren som har bevisbörda för det.²

Uppsåtets nedre gräns är en omdiskuterad fråga inom straffrätten. Det är den gränsen som avgör vem som ska straffas och vem som ska gå fri från uppsåtligt ansvar. Trots att en gärningsman inte agerat med avsikt eller full vetskap, kan den nedre gränsen för uppsåt i vissa fall innebära att gärningsmannen anses ha agerat uppsåtligt.³ Att bestämma dess omfattning och definiera gränsen är därför en svår fråga som HD har att avgöra. Hur uppsåtets nedre gräns sedan ska uppfattas, utvecklas vidare i praxis och doktrin.⁴ Den nuvarande nedre gränsen för uppsåt är likgiltighetsuppsåt och formulerades i det så kallade HIV-fallet år 2004, vilket ersatte det tidigare eventuella uppsåtet, som innebar att domstolen hade att utföra ett hypotetiskt prov.⁵ Det är viktigt att den nedre gränsen för uppsåt är tydlig och förutsebar och att det inte finns någon godtycklighet i rättstillämpningen. Alla medborgare, inte bara jurister, ska veta vad domstolen grundar sin dom på och varför de bedömer att en person är skyldig eller inte. Ett rättssystem som inte uppfyller dessa krav riskerar att brista i legitimitet.

---

¹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 269.

² Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 267.

³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 286.

⁴ NJA 2004 s. 176 (s. 194).

⁵ NJA 2004 s. 176 (s. 196).

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med uppsatsen är att redogöra för, analysera och kritisera likgiltighetsuppsåtet, särskilt vid försök till mord. Med anledning av detta kommer uppsatsen undersöka domstolars bedömning vid detsamma. Slutligen ska det undersökas om likgiltighetsuppsåtet föranleder en rättssäkerhetsproblematik. För att uppnå uppsatsens syfte kommer följande frågeställningar besvaras:

- Hur bedömer domstolar om likgiltighetsuppsåt föreligger vid försök till mord?
- Finns det en rättssäkerhetsproblematik kring likgiltighetsuppsåtet generellt och vid försök till mord?

1.3 Metod, perspektiv och material

Uppsatsen har använt den rättsanalytiska metoden som syftar till att fastställa och analysera gällande rätt. Av det följer även att rätten ska kritiseras. Metoden bygger på att det inte finns ett rätt svar på rättsliga problem och argumentationen kring rätten uppfattas därför som mer fri.⁶ För att kunna identifiera likgiltighetsuppsåtet och därefter på ett rättsanalytiskt sätt kritisera likgiltighetsuppsåtet ur ett rättssäkerhetsperspektiv, är den rättsanalytiska metoden väsentlig för uppsatsens syfte. Den slutliga argumentationen bygger därför på ett kritiskt perspektiv.

Uppsatsen kommer att studera och analysera lagtext, doktrin och praxis för att identifiera den rättsliga regleringen kring likgiltighetsuppsåtet. Eftersom HD uttolkade likgiltighetsuppsåtet och eftersom praxis utvecklar dess innehåll och omfattning, kommer den största delen av materialet bestå av praxis. Två NJA-fall som utvecklat likgiltighetsuppsåtet har tillsammans med

---

⁶ Sandgren (2021) s. 54 f.

Kriminalrättens grunder använts för att ge en grundläggande förståelse för likgiltighetsuppsåtet. Uppsatsen har även redogjort för ett rättsfall från HD samt fyra rättsfall från hovrätterna. Rättsfallen har valts ut för att undersöka hur domstolar bedömer likgiltighetsuppsåtet vid försök till mord. Hovrättsavgöranden har inte lika högt prejudikatsvärde som HD men är av intresse för att ge underlag för hur rättstillämparen tolkat och bedömt likgiltighetsuppsåtet.

Kriminalrättens grunder, en betydelsefull bok inom svensk straffrättsdoktrin som behandlar de allmänna lärorna om brotten⁷, och en artikel från SvJT av Martin Borgeke, dåvarande justitieråd i HD, har använts för att visa på hur likgiltighetsuppsåt framställts i doktrin.

I avsnitt fyra redogörs för rättssäkerhet där flera källor används för att utröna begreppets definition. Nationalencyklopedin, ett svenskspråkigt uppslagsverk⁸, är en av källorna som används för detta syfte.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen avgränsar sig till att i rättsfallsanalysen endast analysera och kritisera likgiltighetsuppsåtet vid försök till mord. Rättsfallsanalysen har därför endast behandlat rättsfall där åklagarens förstahandsyrkande varit detta brott. Avgränsningen till brottet beror på att det överskjutande uppsåtet vid likgiltighetsuppsåt särskilt har uppmärksammats i doktrin och i domskäl⁹ och därav finns ett intresse för att undersöka det vidare. På grund av utrymmesskäl och för att visa på diskrepansen i olika instansers bedömningar, har endast rättsfall från HD och hovrätter använts i rättsfallsanalysen. Av denna anledning kommer därför tingsrättens bedömning i relevanta fall att kort redogöras för.

Uppsatsen redogör för alla uppsåtsformer och oaktsamhet för att ge en övergripande förståelse. Oaktsamhet och avsikts- och insiktsuppsåt kommer

---

⁷ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 5.

⁸ *Nationalencyklopedin*, "Om oss".

⁹ Se NJA 2011 s. 563 och Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 293.

inte mer än nämnvärt att behandlas då det inte är väsentligt för att uppnå uppsatsens syfte. Detsamma gäller för den tidigare uppsåtsformen; eventuellt uppsåt med hypotetiskt prov och försöksbrott.

1.5 Disposition

I uppsatsens andra avsnitt redogörs för hur det rättsliga regelverket kring uppsåtsformerna och oaktsamhet ser ut. Likgiltighetsuppsåtet redogörs för mer utförligt och problematiseringar som diskuterats i doktrin kommer här att framställas. Vidare kommer två centrala rättsfall som har utvecklat likgiltighetsuppsåtet och dess innehåll att redogöras för.

Under avsnitt tre presenteras fem rättsfall från HD och hovrätterna. Eftersom uppsatsen utgår från ett rättssäkerhetsperspektiv, kommer avsnitt fyra att förklara och utreda begreppet ”rättssäkerhet” närmare. Avsnitt fem består av en analys i vilken frågeställningarna besvaras. Första delen av analysen, rättsfallsanalysen, kommer mer djupgående analysera domstolarnas bedömningar. Andra delen av analysen, vars fokus är ett rättssäkerhetsperspektiv, kommer istället att först utgå från ett generellt perspektiv för att sedan inrikta sig på försök till mord. Uppsatsen har i syfte att nå en fördjupad förståelse kring likgiltighetsuppsåt generellt men även gällande det specifika brottet, varför analysen är uppdelad på detta sätt.

2 Uppsåtsformerna och oaktsamhet

2.1 Avsikts- och insiktsuppsåt

De vedertagna uppsåtsformerna i svensk rätt är avsiktsuppsåt, insiktsuppsåt och likgiltighetsuppsåt. De uttolkades av HD i NJA 2004 s. 176, det så kallade HIV-fallet. Likgiltighetsuppsåt är den nedre gränsen för uppsåt.¹⁰

Med avsiktsuppsåt menas att gärningsmannen, beträffande en följd, avser att åstadkomma följden med sin handling.¹¹ Avsiktsuppsåtet bygger i huvudsak på det voluntativa elementet, det vill säga gärningsmannens inställning till gärningen och följden.¹² Det krävs ett utförande av en medveten och kontrollerad gärning. Eftersom en relevant omständighet inte kan utgöra ett syfte i sig, kan avsiktsuppsåt endast föreligga i förhållande till en följd. Avsiktsuppsåt består också av ett kognitivt element, vilket förutsätter att gärningsmannen ser det som praktiskt möjligt att syftet uppnås.¹³

Insiktsuppsåt bygger istället uteslutande på det kognitiva elementet. Förutsättningen för insiktsuppsåt är att gärningsmannen ser en följd eller en omständighet som mycket sannolik. Det innebär att gärningsmannen är praktiskt taget säker eller ser det som praktiskt taget oundvikligt att följden ska inträffa eller att en omständighet föreligger, så kallad praktisk visshet.¹⁴

2.2 Likgiltighetsuppsåt

Likgiltighetsuppsåt innebär att gärningsmannen inser att det finns en viss risk att en följd ska inträffa och att gärningsmannen är likgiltig inför riskens förverkligande. Likgiltighetsuppsåtet består alltså av två led, det kognitiva momentet och det voluntativa momentet. Det kognitiva momentet innebär att gärningsmannens inställning varit att han har misstänkt att följden kunde

---

¹⁰ NJA 2004 s. 176.

¹¹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 287.

¹² Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 288 f.

¹³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 287 f.

¹⁴ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 289.

inträffa eller att omständigheten förelåg (vidare kommer endast följdens beskrivas men detsamma gäller för en omständighet). Det voluntativa momentet handlar om gärningsmannens inställning inför följdens inträde. Gärningsmannen ska acceptera eller godta följdens inträde och är då likgiltig inför riskens förverkligande. För att bedöma om en sådan likgiltighet föreligger, ska gärningsmannen inte se följdens inträde som ett skäl för att avstå från gärningen.¹⁵

2.2.1 Centrala rättsfall

2.2.1.1 NJA 2004 s. 176 – HIV-fallet

I NJA 2004 s. 176 ansåg HD att uppsåtets nedre gräns bör förstås som likgiltighetsuppsåtet. I förevarande fall var gärningsmannen HIV-positiv och hade enligt en förhållningsorder från Socialstyrelsen dels en skyldighet att informera partners om HIV-smittan innan samlag, dels ha samlag med kondom. Gärningsmannen hade trots detta haft oskyddat samlag med flera målsäganden och därmed riskerat att överföra sin HIV-infektion till dem.¹⁶ Frågan i målet var huruvida gärningsmannens handlingar var att bedömas som försök till misshandelsbrott eller framkallande av fara för annan.¹⁷

HD förklarade i rättsfallet de två ovan redovisade leden. Det är alltså endast om gärningsmannen insett en risk och varit likgiltig inför dess förverkligande som gärningen ska bedömas som uppsåtlig. Det krävs inte endast en likgiltighet till risken utan också till förverkligandet av effekten. Av betydelse här är att följdens inträde inte utgjort ett relevant skäl för gärningsmannen att avstå från gärningen vid gärningstillfället.¹⁸

Vid riktlinjerna för bevisbedömningen angav domstolen att en insikt om att det föreligger en mycket hög sannolikhet är sådant som talar för att uppsåt föreligger. Har gärningsmannen inte haft den föreställningen att risken varit avsevärd, kan uppsåt i allmänhet inte anses föreligga. Föreligger det istället en låg sannolikhet inför effektens inträdande, kan omständigheter såsom att

---

¹⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 291

¹⁶ NJA 2004 s. 176 (s. 177).

¹⁷ NJA 2004 s. 176 (s. 188).

¹⁸ NJA 2004 s. 176 (s. 198).

gärningsmannens sinnesstämning varit upprörd, beteendet var hänsynslöst eller att hen hade ett intresse i saken, tala för att gärningsmannen varit likgiltig inför förverkligandet av effekten. Domstolen klargjorde dock att sådana riktlinjer för bevisbedömningen måste behandlas med försiktighet och urskillning.¹⁹

I HIV-fallet fanns det ingen avsevärd risk för att målsägandena skulle ha smittats. Gärningsmannen handlade i förlitan på att det inte skulle ske någon smittöverföring och därav var det inte visat att han uppsåtligen överfört HIV-smitta till målsägande. Gärningsmannen dömdes däremot för framkallande av fara för annan, för vilket det endast krävdes att han agerat oaktsamt.²⁰

2.2.1.2 NJA 2016 s. 763 – Knivhugget mot mopedisten

I fallet hade två personer hamnat i konflikt med varandra. Målsäganden körde förbi gärningsmannen på sin moped och vände sedan för att köra tillbaka mot gärningsmannen. Gärningsmannen tog efter en kort ordväxling fram en kniv och högg målsäganden i axeln. Målsäganden avled efter en kort stund. Gärningsmannen dömdes för mord i både tingsrätten och hovrätten och båda instanserna bedömde att han agerat med likgiltighetsuppsåt.²¹

HD förklarade de sedan tidigare kända leden i likgiltighetsuppsåtet och hänvisade i stora delar till vad HD kommit fram till i HIV-fallet.²² Domstolen gjorde även ett förtydligande av likgiltighetsuppsåtet. De förklarade att den avsevärda risken för effekten som krävs ska vara stor eller betydande. HD belyste dock här att uttrycket inte är entydigt och att det försvårar bedömningen vilket medför osäkerhet i rättstillämpningen.²³ Vidare förklarade HD att gärningsmannens tro ofta kan ge ett besked om han varit likgiltig. Har gärningsmannen trott att en effekt skulle inträda men ändå utfört

---

¹⁹ NJA 2004 s. 176 (s. 199 f.).

²⁰ NJA 2004 s. 176 (s. 200 f.).

²¹ NJA 2016 s. 763 punkt 1-2.

²² NJA 2016 s. 763 punkt 12-14.

²³ NJA 2016 s. 763 punkt 15.

handlingen, kan man säga att han varit likgiltig inför effekten, men även det motsatta gäller.²⁴

I det aktuella fallet bedömde HD att gärningsmannens handlande var instinktivt och inte omedvetet.²⁵ HD lade vikt vid gärningsmannens psykiska tillstånd då han hade ADHD och var präglad av ett missbruk. Han hade också drag av misstänksamhet och paranoia.²⁶ Trots detta bedömde HD att han var medveten om att det fanns en risk för att målsäganden skulle dö av hugget. Frågan som återstod var huruvida gärningsmannen var likgiltig inför effekten att målsäganden skulle dö.²⁷ HD bedömde att det med hänsyn till hans psykiska störning och vad han själv berättat, inte var visat att han uppfattade en mycket hög sannolikhet för att målsäganden skulle dö.²⁸ Av betydelse var istället om gärningsmannen antog eller utgick från att målsäganden skulle dö.²⁹ Knivhuggets placering var följden av ett angrepp som typiskt sett orsakar att någon dör, men enligt gärningsmannens uppgifter förstod han inte allvaret förrän han var på väg till arresten.³⁰ Domstolen kom därför fram till att det inte var ställt utom rimligt tvivel att gärningsmannen i gärningsögonblicket trott att målsäganden skulle dö. Gärningsmannen var därför inte likgiltig och uppsåtet var inte bevisat.³¹ Gärningsmannen dömdes istället till synnerligen grov misshandel och grovt vållande till annans död.³²

2.2.2 Likgiltighetsuppsåt i doktrin

2.2.2.1 Kriminalrättens grunder

Svårigheten med att bevisa om någon förhållit sig likgiltig till en följd belyser författarna särskilt i *Kriminalrättens grunder*. Författarna anser att en karaktärsbedömning av gärningsmannen inte ska göras, det är istället avgörande om gärningsmannen varit likgiltig vid det konkreta

---

²⁴ NJA 2016 s. 763 punkt 17.

²⁵ NJA 2016 s. 763 punkt 25.

²⁶ NJA 2016 s. 763 punkt 27.

²⁷ NJA 2016 s. 763 punkt 28.

²⁸ NJA 2016 s. 763 punkt 29.

²⁹ NJA 2016 s. 763 punkt 30.

³⁰ NJA 2016 s. 763 punkt 30-31.

³¹ NJA 2016 s. 763 punkt 31-32.

³² NJA 2016 s. 763 punkt 39-40.

gärningstillfället och inför just de följder och omständigheter som är relevanta i det fallet och för de brottsrekvisiten.³³ Gärningsmannens karaktär, levnadssätt och tidigare brottslighet är exempel på omständigheter som inte behöver säga något om gärningsmannens inställning i gärningsögonblicket.³⁴

Boken behandlar även problematiken kring att avgöra vilken av följderna likgiltigheten riktar sig mot. Det kan vara så att gärningsmannen varit likgiltig inför en viss följd men endast inför risken för en annan följd. Detta är något som enligt författarna är mycket svårt att avgöra. Om en gärningsman har knivhuggit en person, har gärningsmannen då varit likgiltig inför kroppsskadan eller inför personens död, alternativt endast inför risken för densamma? Enligt författarna finns det en risk att domstolar missuppfattar likgiltigheten och endast prövar likgiltigheten inför risken för att följden ska inträffa och därmed endast prövar det första ledet av likgiltighetsuppsåtets två led. Konsekvensen av detta blir att uppsåtet utvidgas och omfattar medveten oaktsamhet.³⁵

Författarna belyser också samma problematik som HD tog upp i NJA 2004 s. 176.³⁶ Att gärningsmannen måste ha accepterat eller varit likgiltig inför följden menar författarna utgör en stor problematik. Riktlinjer har utvecklats för att ge domstolar vägledning i hur bevisbedömningen kring om en gärningsman accepterat följden av sitt handlande ska göras.³⁷ En sådan faktor i riktlinjerna är hur gärningsmannen uppfattat sannolikheten. En hög uppfattad sannolikhet är ett starkt bevisfaktum för likgiltighet. Utgångspunkten är att det är svårt att påvisa likgiltighet om den uppfattade sannolikheten hos gärningsmannen inte varit hög.³⁸ Skulle den hos gärningsmannen uppfattade sannolikheten vara låg, kan faktorer som hänsynslöst beteende, att gärningsmannen agerat i upprörd sinnesstämning samt intresse i gärningen tala för uppsåt. Vidare belyser författarna även hur HD uttalat sig angående riktlinjerna i NJA 2004 s. 176; att riktlinjerna är

---

³³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 292.

³⁴ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 304.

³⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 293.

³⁶ Se avsnitt 2.2.1.

³⁷ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 297.

³⁸ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 298.

osäkra och ska behandlas med ”försiktighet och urskillning”.³⁹ Det finns dock annat som tyder på att affekttillstånd eller dylikt inte innebär att gärningsmannen accepterat att följden realiserar. Författarna anser till exempel att om en gärningsman har reagerat impulsivt och för honom på ett okaraktäristiskt sätt, går det att ifrågasätta om denna person verkligen begått handlingen med uppsåt. Det kan finnas personer som inte tänker eller överväger på något sätt och därmed inte inser innebörden av sitt handlande. Faktorer som trots en hög uppfattad sannolikhet kan tala emot likgiltighet är till exempel ett handlande i förlitan på att effekten inte skulle inträda och att gärningsmannen vidtagit åtgärder för att förhindra effektens inträde.⁴⁰

2.2.2.2 Borgeke

Martin Borgeke har i SvJT publicerat en artikel: ”Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik”. I artikeln diskuterar han innebörden av likgiltighetsuppsåt och vidare hur HD:s rättsbildning fått genomslag i underrätterna.⁴¹

Borgeke belyser beviskravet ”ställt utom rimligt tvivel”. Borgeke menar att det finns en tendens hos domstolar att inte alltid upprätthålla detta krav, särskilt vid bedömningen om den tilltalade haft likgiltighetsuppsåt.⁴² Borgeke menar vidare att domstolar i vissa domar inte har bedömt uppsåtsfrågan så som anvisningarna för uppsåtsbedömningen ska göras enligt HD.⁴³

Borgeke pekar dessutom på exempel där han funnit felaktiga motiveringar i domskäl. Ett sådant exempel är ett fall där domstolen endast konstaterat likgiltighet inför risken och inte inför följden, men trots det bedömt att uppsåt förelegat. Detta utgör det första ledet i bedömningen och uppfyller inte kravet på uppsåt. Borgeke tar även upp ett annat exempel där hovrätten hänvisat till den avsevärda objektiva sannolikheten för effektens inträde för att påvisa likgiltighetsuppsåt. Det är felaktigt bedömt då det är den subjektiva risken som ska vara avgörande. Den objektiva sannolikheten kan däremot fungera som ett bevisfaktum. I ett annat exempel hänvisar han till ett rättsfall där

---

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 299.

⁴¹ Borgeke (2015) s. 383.

⁴² Borgeke (2015) s. 388.

⁴³ Borgeke (2015) s. 389.

tingsrätten bedömt att gärningspersonen haft anledning att räkna med följden. Det är också felaktigt, menar Borgeke, då det avgörande är vad gärningspersonen rent faktiskt har räknat med. Borgeke är tydlig med att en felaktig motivering inte innebär att slutsatsen också är felaktig, men att det finns en risk.⁴⁴

2.3 Överskjutande uppsåt vid försöksbrott

Vid gärningar som utgör försök där ett fullbordat brott inte inträffat (23 kap. 1 § BrB) krävs överskjutande uppsåt. Vid avslutade försök, dvs. när gärningsmannen gjort allt som behövs för att fullborda brottet men där det ej kommit till fullbordan, prövas uppsåtet på sedvanligt sätt. Det krävs ”uppsåt såsom för fullbordat brott” vilket innebär att alla tre uppsåtsformer kan föreligga för att det ska vara uppfyllt. Det räcker således med likgiltighetsuppsåt. Här prövas uppsåtet mot det brott som skulle ha realiserats om brottet fullbordats. Uppsåtet sträcker sig alltså utöver det som faktiskt har skett.⁴⁵

Vid oavslutade försök, dvs. när det återstår något att göra enligt brottsplanen, ska det prövas om gärningsmannen haft uppsåt att utföra den ännu ej utförda gärningen. Det kan till exempel vara när någon riktat ett laddat gevär mot någon men inte hunnit trycka av. Det krävs här att gärningsmannen haft en avsikt att utföra de handlingar som krävts för att fullborda brottet. Vidare krävs det en uppfattning från gärningsmannen om att handlingen motsvarar ett brott.⁴⁶

2.4 Eventuellt uppsåt med hypotetiskt prov

Innan likgiltighetsuppsåtet skulle förstås som uppsåtets nedre gräns tillämpades ”eventuellt uppsåt med hypotetiskt prov”. Hade gärningsmannen misstänkt att en följd kunde ha inträffat av en gärning, skulle ett hypotetiskt prov genomföras. Det hypotetiska provet gjordes för att utröna vilken

---

⁴⁴ Borgeke (2015) s. 389-391.

⁴⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 399 f.

⁴⁶ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 400.

inställning gärningsmannen haft till följden när han med osäkerhet handlade i gärningsögonblicket. Skulle gärningsmannen ha företagit handlingen trots att han var säker på att följden skulle inträffa, förelåg uppsåt.⁴⁷

2.5 Oaktsamhet

Medveten oaktsamhet föreligger när gärningsmannen inser att det finns en risk att följden ska inträffa men inte är likgiltig inför riskens förverkligande. Det kognitiva elementet, gärningsmannens uppfattade sannolikhet, är därför detsamma vid medveten oaktsamhet som vid likgiltighetsuppsåt.⁴⁸

Omedveten oaktsamhet definieras som att ”gärningsmannen hade skälig anledning att anta, eller borde ha förstått, att en viss följd skulle inträffa eller att en viss omständighet förelåg”⁴⁹. Skillnaden till medveten oaktsamhet är att gärningsmannen vid omedveten oaktsamhet kunde rättat sig efter lagen om han till exempel tänkt efter, varit aktsam eller gjort kontroller. Gärningsmannen är likgiltig inför huruvida det finns en risk som han inte är medveten om, och inte likgiltig inför en risk han är medveten om (medveten oaktsamhet).⁵⁰

---

⁴⁷ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 302.

⁴⁸ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 314.

⁴⁹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 315.

⁵⁰ Ibid.

3 Redogörelse av rättsfall

3.1 Högsta domstolen

3.1.1 NJA 2011 s. 563

3.1.1.1 Bakgrund

Åtal väcktes mot gärningsmannen för försök till mord. Gärningsmannen hade knivhuggit två målsägande i huvudet och på andra ställen på kroppen.⁵¹ Tingsrätten och hovrätten dömde gärningsmannen för försök till dråp.⁵²

3.1.1.2 Domstolens bedömning

Kring huruvida uppsåt förelåg hänvisade HD till stor del till ”HIV-fallet”. Det är som tidigare känt att den faktiska inställningen till förverkligandet av effekten vid gärningstillfället är avgörande. Gärningsmannen ska vid likgiltighetsuppsåt varit likgiltig till förverkligandet av denna effekt. Vidare ska detta inte ha varit ett relevant skäl för honom att avstå från gärningen.⁵³ Domstolen belyser den särskilda svårigheten vid en uppsåtsbedömning när en bevisbedömning ska göras och det inte är ett fullbordat brott. Uppsåtet ska då sträcka sig över det faktiska händelseförloppet⁵⁴, det så kallade överskjutande uppsåtet. Vidare krävs det en mycket hög sannolikhet för en effekt för att uppsåt ska föreligga. I förevarande fall gav utredningen inte tillräckligt stöd för att gärningsmannen uppfattat sannolikheten som mycket hög.⁵⁵ Gärningsmannen var berusad och angreppen hade kommit utan någon rimlig förklaring. Gärningsmannen berättade att han hade vaga minnen av händelsen och att allt var suddigt. Domstolen bedömde därför att gärningsmannen inte haft uppsåt till att ha försökt döda målsägandena på grund av berusning.⁵⁶

---

⁵¹ NJA 2011 s. 563 (s. 563).

⁵² NJA 2011 s. 563 (s. 566-568).

⁵³ NJA 2011 s. 563 punkt 10.

⁵⁴ NJA 2011 s. 563 punkt 11.

⁵⁵ NJA 2011 s. 563 punkt 12.

⁵⁶ NJA 2011 s. 563 punkt 14-15.

Domstolen dömde gärningsmannen för grov misshandel och inte försök till mord som var åklagarens förstahandsyrkande.⁵⁷

3.2 Hovrätter

3.2.1 RH 2008:76

3.2.1.1 Bakgrund

Gärningsmannen hade i detta mål försökt beröva målsäganden livet genom att knivhugga honom i buken. Målsäganden avled inte men det orsakade honom smärta och blödning. Tingsrätten dömde gärningsmannen för försök till mord medan hovrätten dömde för grov misshandel.⁵⁸

3.2.1.2 Domstolens bedömning

Tingsrätten ansåg att gärningsmannen aktivt och medvetet använt kniven på ett sätt som orsakat skadorna. De ansåg att det var ett uppsåtligt handlande som hade subjektiv täckning och därmed dömdes gärningsmannen till försök till mord.⁵⁹

Hovrätten gjorde följande bedömning. Gärningsmannen måste vid likgiltighetsuppsåt insett en viss risk för att effekten skulle inträda. Denna risk måste oftast vara hög. Detta ska vidare inte utgjort ett skäl för gärningsmannen att avstå från gärningen. Det har i efterhand klarlagts att knivsticket rent faktiskt inte kunde leda till målsägandens död, varför sannolikheten var obefintlig. En insikt om en dödsrisk hos gärningsmannen vid gärningen kunde heller inte fastställas. Hovrätten anmärkte vidare på att det finns en presumtion mot förekomsten av likgiltighetsuppsåt när det kommer till en insikt om en risk som inte är avsevärd. Är risken inte avsevärd är det i regel så att likgiltighetsuppsåt inte kan föreligga. I detta fall bedömde domstolen att gärningsmannen inte haft likgiltighetsuppsåt i förhållande till

---

⁵⁷ NJA 2011 s. 563 punkt 28.

⁵⁸ RH 2008:76.

⁵⁹ Ibid.

brottet försök till mord. Hovrätten dömde därför istället gärningsmannen till grov misshandel.⁶⁰

3.2.2 Svea hovrätt B 6391-10

3.2.2.1 Bakgrund

Omständigheterna i målet var att gärningsmannen hotade såväl gäster som personal på en restaurang. Han riktade en revolver åt olika håll varpå revolvren avfyrades men inget skott brann av. Senare visade det sig att revolvren var brukbar och laddad med en patronhylsa och ett skarpt skott. När han tryckte av revolvren avfyrades inget skott på grund av att den skarpa patronen inte befann sig i avfyrningsläge. Målsäganden hade angivit att gärningsmannen avfyrade vapnet en gång i riktning mot hans fot eller ben. Tingsrätten dömde gärningsmannen till rån men inte försök till mord.⁶¹

3.2.2.2 Domstolens bedömning

Hovrätten fastställde att åklagarens påstående om två avtryckningar var styrkt, vilket bevisats genom vittnen och målsäganden. Hovrätten hänvisade till tingsrättens bedömning om att det var ologiskt att det var en blindavfyrning vilket gärningsmannen uppgett. Båda instanserna bedömde att det framstod som ologiskt att göra blindavfyrningar med ett oladdat vapen under rån. Risken med det är att skrämseffekten av vapnet avtar vilket avslöjar det oladdade vapnet. Den omständighet att det skett två avtryckningar bedömde domstolen medförde att det enda möjliga syftet kunde vara att ett skott skulle gå av.⁶²

Hovrätten ansåg att risken för att målsäganden skulle avlida av ett skott i huvudet eller överkroppen betraktades som synnerligen hög. Detta måste varit känt för gärningsmannen. Gärningsmannen hade däremot inte anledning att räkna med att det fanns mer än en skarp patron (i sex kammare). Vilket läge patronen befann sig i var inte heller bevisat. Den statistiska sannolikheten

---

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Södertörns tingsrätt, dom 2010-07-15, mål B 7988-10.

⁶² Svea hovrätt, dom 2010-09-17, mål B 6391-10.

beräknades vara 16,7 %, vilket torde vara en lägre sannolikhetsgrad än vad HD betraktar som ”avsevärd risk”. Det hovrätten hade i uppgift att bedöma var vad det fanns för förutsättningar att döma för likgiltighetsuppsåt när risken varit lägre än avsevärd. Hovrätten konstaterade att HD:s praxis innebär att ju högre risken är enligt vad gärningsmannen uppfattat, desto större utrymme finns det för att tillämpa likgiltighetsuppsåtet. Vilken typ av vapen som används är en omständighet som kan tala för likgiltighetsuppsåt även vid en låg sannolikhet. Är det ett farligt vapen som kan ge värre konsekvenser, finns större utrymme att tillämpa likgiltighetsuppsåtet även vid låga risknivåer.⁶³ Ett skarpladdat skjutvapen på nära håll mot vitala kroppsdelar innebär sådan hänsynslöshet att offrets död inte utgjort ett relevant skäl för gärningsmannen att avstå från gärningen. Vidare påpekas att det i sådana fall är en beaktansvärd risk för dödlig utgång, om inte avsevärd. Den låga sannolikheten ska därför i dessa fall inte utesluta likgiltighetsuppsåt. Att gärningsmannen riktat och tryckt av den skarpladdade patronen innebär alltså att han var likgiltig inför målsägandens död. Hovrätten dömde gärningsmannen till försök till mord och grovt rån.⁶⁴

3.2.3 Svea hovrätt B 3190-14

3.2.3.1 Bakgrund

Omständigheterna i målet var att målsäganden befann sig vid en tunnelbanestation och väntade på tåget. När han gick på tåget blev han knivhuggen i ryggen av gärningsmannen. Gärningsmannen högg målsäganden med en kniv som han tagit med sig till brottsplatsen. Knivhugget utdelades uppifrån och ner med en höjd arm mot målsägandens rygg. Skadorna visade sig sedan inte vara allvarliga och målsäganden fick snabbt lämna sjukhuset. Gärningsmannen var kraftigt berusad och hade inte kunnat återberätta någonting av händelsen.⁶⁵ Tingsrätten och hovrätten dömde för uppsåtligt handlande till försök till mord genom likgiltighetsuppsåt.⁶⁶

---

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Stockholms tingsrätt, dom 2014-03-17, mål B 19284-13 (s. 4).

⁶⁶ Svea hovrätt, dom 2014-05-19, mål B 3190-14 (s. 4).

3.2.3.2 Domstolens bedömning

Hovrätten fann att likgiltighetsuppsåt förelåg då gärningsmannen haft insikt om risken för döden och varit likgiltig inför målsägandens död. Det fanns inte en mycket hög sannolikhet för målsägandens död. Trots en låg uppfattad sannolikhet eller en oklar uppfattad sannolikhet, kan hänsynslöst beteende vara sådant som kan göra att likgiltighetsuppsåt föreligger. Hovrätten fann att angreppssättet och den avsevärda risken för att knivhugget kunde orsakat dödlig utgång, gjort att gärningsmannen varit likgiltig inför målsägandens död.⁶⁷

3.2.4 Svea hovrätt B 3190-22

3.2.4.1 Bakgrund

Gärningsbeskrivningen som åklagaren gjorde gällande var att gärningsmannen försökt döda målsäganden. Gärningsmannen hade enligt åklagaren fattat tag i målsäganden bakifrån och sedan huggit och skurit upprepade gånger med kniv mot huvud, bål, armar och händer.⁶⁸ Tingsrätten och hovrätten gjorde olika bedömningar, varför båda kommer redogöras för nedan.

3.2.4.2 Domstolens bedömning

Tingsrätten lade vikt vid att det avgörande var vad gärningsmannens föreställning varit vid gärningsögonblicket, vad han trodde om effekten. De betonade även att bedömningen av uppsåt vid försöksbrott ofta är svår eftersom uppsåtet omfattar mer än vad som hände. Angreppssättet är därför ofta av stor betydelse. Domstolen förklarade vidare att en gärning som består av knivhugg mot övre delen av kroppen ofta är livsfarlig och att gärningsmannen därför saknar kontroll över skador som kan uppkomma på vitala organ. Tingsrätten bedömde därför att gärningsmannen varit medveten om risken för att knivhuggen kunde dödat målsäganden. Led ett var därför uppfyllt. Omständigheter som tingsrätten ansåg talade för att gärningsmannen varit likgiltig inför målsägandens död var bland annat att han visat

---

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Attunda tingsrätt, dom 2022-02-16, mål B 11972-21 (s. 3)

hänsynslöshet och att han sprang från platsen efter angreppet. Omständigheter som tingsrätten ansåg talade emot likgiltighet inför döden var bland annat att angreppet inte orsakade livshotande skador, vilket talar för att det inte handlat om särskilt kraftfulla hugg. Gärningen hade heller inte föregåtts av någon planering utan det var från gärningsmannens håll ett impulsivt agerande. Vid en samlad bedömning ansåg tingsrätten att gärningsmannen inte varit likgiltig inför att knivhuggen kunde leda till målsägandens död. Tingsrätten dömde därför istället till grov misshandel.⁶⁹

Hovrätten gjorde en annan bedömning. De ansåg först, precis som tingsrätten, att gärningsmannen varit medveten om risken att målsäganden kunde dö av knivvåldet. Hovrätten bedömde att följande omständigheter talade för likgiltighet inför döden. Gärningsmannen angrep målsäganden bakifrån med kniv och höll fast denne. Angreppet riktades mot vitala delar av kroppen och kom överraskande för målsäganden. Våldet upphörde först när målsäganden kom loss varpå gärningsmannen sprang efter målsäganden en längre sträcka. Hovrätten ansåg därför att det var ställt utom rimligt tvivel att gärningsmannen varit likgiltig inför målsägandens död i gärningsögonblicket. De är även tydliga med att de fäster stor vikt vid angreppssättet och ovan nämnda omständigheter. Hovrätten dömde därför istället till försök till mord.⁷⁰

---

⁶⁹ Attunda tingsrätt, dom 2022-02-16, mål B 11972-21 (s. 12 f.).

⁷⁰ Svea hovrätt, dom 2023-10-27, mål B 3190-22 (s. 5).

4 Rättssäkerhet

4.1 Definition

Rättssäkerhet har mångtydiga definitioner varpå bland annat Nationalencyklopedin benämner rättssäkerhet som juridisk rättvisa. Det innebär att den enskilde medborgaren i ett land har skydd mot godtyckliga ingrepp från samhället. En person ska till exempel inte åtalas eller dömas utan tillräcklig bevisning och om det inte finns tydligt stöd i lag. Rättsreglerna ska vidare tillämpas på ett förutsebart och effektivt sätt.⁷¹

Claes Beyer har tidigare varit ordförande i Sveriges advokatsamfund och var en av dem som tog fram advokatsamfundets rättssäkerhetsprogram. Syftet med programmet var att definiera och förklara vad rättssäkerhet innebär. Resultatet blev en katalog med fem principer och krav; legalitetsprincipen, objektivitetsprincipen, principen om rätt till domstolsprövning, principen om avgörande inom rimlig tid och offentlighetsprincipen. Beyer menar att alla medborgare ska kunna förutse följderna av sitt handlande.⁷²

Aleksander Peczenik, professor i allmän rättslära, framhåller att den statliga maktutövningen inte ska vara godtycklig utan måste vara förutsebar med stöd av rättsregler.⁷³ Rättsreglerna ska uppfylla principen ”lika ska behandlas lika”.⁷⁴

Det finns även de som menar att rättssäkerhetens kärna ligger i förutsebarheten av rättsliga beslut men att det fortfarande råder stor oklarhet kring begreppets innebörd. Andra menar att kravet på att den offentliga makten utövas under lagarna är en sådan innebörd som kan antas falla in under rättssäkerhetsbegreppet.⁷⁵

---

⁷¹ Nationalencyklopedin, ”rättssäkerhet”.

⁷² Beyer (1990/91) s. 391 f.

⁷³ Peczenik (2021) s. 50.

⁷⁴ Peczenik (2021) s. 90

⁷⁵ Zila (1990) s. 284.

4.2 Legalitetsprincipen – en rättssäkerhetsprincip

Legalitetsprincipen lyder enligt följande: ”nulla poena sine lege, nulla poena sine crimine, nullum crimen sine poena legali” vilket betyder: ”inget straff utan lag, inget straff utan brott, inget brott utan kriminalisering genom lag”. Principen kommer bland annat till uttryck i 1 kap. 1 § BrB, 2 kap. 10 § RF samt genom art. 7.1 EKMR.⁷⁶ Medborgarna ska av lagstiftningen kunna förutse när och hur de kan bli föremål för ingripande, vilket innebär att straffbarhet och straff av en gärning ska framgå av lagen. Rättssäkerhet ska främjas och godtycklighet ska begränsas.⁷⁷

---

⁷⁶ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 45.

⁷⁷ *Nationalencyklopedin*, ”legalitetsprincipen”.

5 Analys

5.1 Rättsfallsanalys

Hur bedömer domstolar om likgiltighetsuppsåt föreligger vid försök till mord?

Enbart ett urval av rättsfall ska analyseras, vilket gör att inga större generella slutsatser kan dras av dessa fall. Stöd för rättsfallsanalysens slutsatser har även funnits i doktrin.

5.1.1 Domstolarnas bedömning

Bedömningen kring huruvida likgiltighetsuppsåt föreligger ska göras genom två led. Likgiltighetsuppsåt föreligger om gärningsmannen insett att det funnits en risk att följden skulle inträffa, en risk som oftast ska ha varit hög. Gärningsmannen ska även varit likgiltig inför riskens förverkligande. Uppsåtet ska vid försöksbrott prövas mot det brott som skulle realiserats om brottet fullbordats. I rättsfallen som redogjorts för i avsnitt tre ska den tilltalade därför varit likgiltig inför följden ”död”.

I rättsfallen bedömer domstolarna först huruvida det föreligger en insikt om risken. Har en gärningsman en insikt om hög sannolikhet för effekten så är oftast första ledet uppfyllt. Det ska även finnas en ”avsevärd risk” för att effekten skulle inträffa, vilket HD 2016 fastställde som stor eller betydande. Denna risk ska vara känd för gärningspersonen. Vid låga risknivåer kan fortfarande likgiltighetsuppsåt föreligga i fall där andra omständigheter kan tala för likgiltighet. I hovrättens mål B 6391-10 diskuterar domstolen hur gärningsmannen uppfattat sannolikheten, vilket de inte bedömde som en hög risk utan som en låg. Trots en låg risk kunde andra omständigheter tala för att likgiltighetsuppsåt förelåg. Att gärningsmannen riktat och tryckt av vapnet var en sådan omständighet. Vidare ska en prövning om insikt för risken även göras med utgångspunkt i omständigheterna som förelåg vid gärningstillfället. I NJA 2011 s. 563 var gärningsmannen berusad och kunde därmed inte uppfatta en hög sannolikhet för målsägandens död. Den tilltalade

frikändes därför för försök till mord på grund av att första ledet i likgiltighetsuppsåtet inte var uppfyllt.

I RH 2008:76 ansåg hovrätten att knivsticket i buken på målsäganden rent faktiskt inte kunde leda till målsägandens död, en insikt om en dödsrisk hos gärningsmannen kunde inte heller fastställas. Tingsrätten gjorde dock en helt annan bedömning. De ansåg att gärningsmannens handlande, att han aktivt och medvetet använt kniven på ett sätt som orsakat skadorna, var tillräckligt för en fällande dom. Domstolen ansåg vidare att detta uppsåtliga handlande hade subjektiv täckning och därmed kunde gärningsmannen dömas till försök till mord. Notera att domstolen inte på något sätt diskuterar risken som krävs eller en likgiltighet inför följden ”död”.

Bedömer domstolen att det första ledet inte föreligger, går de inte vidare till att pröva likgiltigheten. Besvaras däremot det första ledet jakande, har domstolen i uppgift att bedöma om gärningspersonen varit likgiltig inför effekten. Då är det avgörande om effekten var ett relevant skäl för personen att avstå från gärningen. I hovrättens mål B 6391-10 har domstolen ansett att skott av ett skarpladdat skjutvapen på nära håll mot vitala kroppsdelar, innebär sådan hänsynslöshet att offrets död inte utgjort ett relevant skäl för gärningsmannen att avstå från gärningen. Därmed hade gärningsmannen varit likgiltig inför följden ”död”. I målet B 3190-22 gjorde tingsrätten och hovrätten olika bedömningar när det kom till likgiltighet inför följden ”död”. Tingsrätten ansåg att omständigheter såsom icke livshotande skador och därmed inte kraftfulla hugg samt impulsivt agerande, talade emot likgiltighet inför döden. Hovrätten menade istället att bland annat angreppssättet och vart angreppet riktade sig mot talade för att gärningsmannen varit likgiltig inför målsägandens död. Detta visar på diskrepansen i olika instansers bedömningar.

5.1.2 Analys

Svårigheter och problematik med likgiltighetsuppsåtet har presenterats i uppsatsen, vilket har visat på en osäkerhet i rättstillämpningen av

likgiltighetsuppsåtet. Tydligt är att domstolar belyser problematiken i sina domar och att doktrin även betonar problematiken.

I studerandet av rättsfall har jag i vissa fall tyckt att domskälen varit bristande. I B 3190-14 fann hovrätten att angreppssättet och den avsevärda risken för att knivhugget kunde orsakat betydligt allvarligare skador med dödlig utgång, innebar att gärningsmannen varit likgiltig inför offrets död. Gärningsmannen bedömdes därför ha haft ett likgiltighetsuppsåt. För mig ter det sig oklart hur hovrätten gjort bedömningen av risken, men även hur gärningsmannen uppfattat risken, vilket inte framkom. Någon längre motivering kring varför de ansåg att han varit likgiltig inför offrets död framkom inte heller.

Det ska, som fastställt av HD, finnas en avsevärd risk (stor eller betydande) som ska ha varit känd för gärningsmannen. Den kan användas för att avgöra den tilltalades subjektiva sannolikhet som ska ligga till grund för bedömningen. I B 3190-14 ansåg domstolen att det fanns en avsevärd risk för att knivhugget kunde orsakat allvarligare skador med dödlig utgång. Här ser alltså domstolen till den faktiska sannolikheten och inte den för gärningsmannen uppfattade sannolikheten. Den objektiva sannolikheten används här som grund till likgiltighetsuppsåtet, vilket den subjektiva sannolikheten istället ska göra. Den objektiva sannolikheten ska däremot användas som ett bevisfaktum. Även Borgeke har visat på ett fall där samma felaktiga bedömning görs. Var inte hela anledningen till att man ersatte det tidigare uppsåtet; eventuellt uppsåt med hypotetiskt prov, att man skulle utgå från gärningsmannens faktiska insikt och inte inrikta sig på det hypotetiska?

HD har, som tidigare i uppsatsen redovisats, uttalat sig om bevisfakta som utgör stöd för bedömningen kring om likgiltighetsuppsåt förelegat. Det är omständigheter som till exempel att gärningsmannens beteende varit hänsynslöst eller att gärningsmannen varit i en upprörd sinnesstämning. HD har dock varit tydlig med att dessa måste behandlas med försiktighet och urskillning. I rättsfallen som uppsatsen analyserat har dock detta använts i tre fall av fem. I dessa fall har hänsynslösheten inneburit att offrets död inte utgjort ett relevant skäl för gärningsmannen att avstå från gärningen.

Eftersom ingen större rättsfallsinhämtning har gjorts är det svårt att dra slutsatsen att det i allmänhet inte behandlas med försiktighet och urskillning. Riktlinjer behövs för att ge vägledning för domstolar, men det är viktigt att de behandlas på det sätt som HD säger att de ska behandlas – med försiktighet och urskillning.

I målet B 3190-22 gjorde tingsrätten och hovrätten olika bedömningar kring likgiltighet inför effektens förverkligande. Eftersom bedömningen av uppsåt vid försöksbrott ofta är svår, ansåg båda instanserna att angreppssättet fick stor betydelse. De har på olika sätt bedömt vilka omständigheter de ansåg talade för eller emot en likgiltighet inför målsägandens död. Att tingsrätten belyste svårigheten med att bedöma uppsåt vid försöksbrott samt de olika sätten de bedömt på, talar för att vägledning från HD behövs.

5.2 Ett rättssäkert uppsåt?

Finns det en rättssäkerhetsproblematik kring likgiltighetsuppsåtet generellt och vid försök till mord?

5.2.1 Likgiltighetsuppsåtets rättssäkerhet

Gränsdragningen mellan oaktsamhet och uppsåt måste vara tydlig och förutsebar för att upprätthålla rättssäkerheten. Följande analys ska särskilt belysa rättssäkerhetsproblematiken som följer av ovan fastställda slutsatser.

Det finns en klar svårighet med att bedöma och slå fast vad och hur en person tänkt kring eventuella följder av sitt handlande i gärningsögonblicket. När en person ska utföra en handling kan personen i många fall inte ha en helt klar bild om vilka följder som kan föranledas. I handlingsögonblicket kan däremot det oftast sägas att personen har en ganska bra uppfattning om eventuella följder och att detta i sin tur styr hur en person sen väljer att agera. *Kriminalrättens grunder* menar att ett enligt åklagaren hänsynslöst beteende eller agerande i upprörd sinnesstämning, för den misstänkte kan varit ett impulsivt agerande där han inte tänkt eller övervägt och därmed inte insett innebörden av sitt handlande. Att gärningsmannen agerat i förlitan på att

följden inte skulle inträffa är sådant som därför också måste vägas in i bedömningen.

Att för domstolen bedöma om likgiltighet inför en effekt föreligger kan anses speciellt svårt i fall där den tilltalade förnekar gärningen eller förnekar uppsåt. Det måste då göras en analys helt utifrån yttre faktorer. Hur bedöms egentligen en inställning eller attityd under ett kort ögonblick? För mig framstår det som tveksamt om det är möjligt att dra sådana slutsatser av en tilltalads vilja för en möjlig följd. Åklagarens uppgift är att bevisa att den tilltalade varit likgiltig inför följden, att han på något sätt accepterat följden av dennes handlande. Åklagaren ska alltså bevisa något som inte direkt kan iakttas. Hur avgör man vad en person önskar att uppnå med sina handlingar? Kan vi verkligen säga att vi straffar en gärningsman med en vilja att begå brott om vi inte kan bevisa densamma?

Borgeke har visat exempel på där bristande motiveringar i domskäl är ett faktum. Det är till exempel fall där domstolen bedömt likgiltigheten inför risken och inte inför följden och fall där beviskravet inte upprätthålls. Efter att ha studerat likgiltighetsuppsåtet och rättsfall som rör det, har jag även lagt märke till bristande motiveringar i domskäl som presenterats i rättsfallsanalysen. Jag menar att doktrin även ger stöd för detta.

Ovan presenterade slutsatser påverkar enligt min mening rättssäkerheten och därmed även enskilda som är misstänkta för brott. Det finns en risk för att rättsreglerna inte tillämpas på ett förutsebart sätt för enskilda genom den osäkerhet och otydlighet som visats på i domstolarnas bedömningar. Det är viktigt att medborgare kan förutse följderna av sitt handlande och därmed förutsebarheten av rättsliga beslut. Det är rättssäkerhetens kärna. Legalitetsprincipen är en viktig rättssäkerhetsprincip som måste upprätthållas i ett rättssamhälle. Lika fall ska behandlas lika och rättsreglerna ska vara klara, tydliga och lättillgängliga. Allmänheten måste förstå på vilka grunder staten gör gällande att en person är skyldig. Bristande motiveringar och inkonsekvent rättstillämpning uppfyller inte detta krav.

5.2.2 Likgiltighetsuppsåt vid försök till mord

Vid försök till mord krävs att den misstänkte haft överskjutande uppsåt. Det innebär att åklagaren måste visa på uppsåt inför en följd som inte inträffat. Uppsåtet ska sträcka sig utöver det som faktiskt har skett. Varför detta särskilt väckte mitt intresse vid val av ämne var hur det är möjligt att bevisa att en person varit likgiltig inför följden ”död” och inte bara likgiltig inför följden ”kroppsskada” vid till exempel en knivhuggning. Det är en särskild problematik som även doktrin och domstolar lagt vikt vid. Osäkerheten när det kommer till att bevisa likgiltighet inför en följd som inte inträffat riskerar att orsaka inkonsekvent rättstillämpning.

I *Kriminalrättens grunder* och även hos Borgeke betonas problematiken med att gärningsmannen kan ha varit likgiltig inför en viss följd men endast likgiltig inför risken för en annan följd. Vid försök till mord, följderna ”död” och ”kroppsskada”. Att avgöra vilken följd en gärningsman är likgiltig inför beskriver *Kriminalrättens grunder* som mycket svårt och det finns därför en risk att domstolar missuppfattar likgiltigheten. Konsekvensen av detta blir att domstolar endast prövar likgiltigheten inför risken för följden och därmed endast prövar det första ledet i likgiltighetsuppsåtets två led. Det innebär att endast medveten oaktsamhet föreligger. Det finns då en risk för att uppsåtets nedre gräns utvidgas till att omfatta medveten oaktsamhet. Med tanke på den stora tröskeln mellan att döma en person till försök till mord och döma samma person till grov misshandel, finns det enligt mig en ännu större risk att utvidgningen av uppsåtets nedre gräns är ett förestående och aktuellt faktum.

Det är extremt viktigt att uppsåt och oaktsamhet hålls isär och att uppsåt förblir uppsåt. Rättsregler ska tillämpas på ett förutsebart sätt för enskilda vilket inte upprätthålls om uppsåt börjar tillämpas som oaktsamhet. Medborgarna ska även kunna förutse när och hur de kan bli föremål för ingripande. Straffbarheten framgår därför av lagen där det föreskrivs att uppsåt ska föreligga om inte oaktsamhet är särskilt föreskrivet. En utvidgning av uppsåtet skapar därför godtycklighet och främjar inte rättssäkerhet.

5.3 Avslutande kommentar

Vid inhämtning av rättsfall till rättsfallsanalysen märkte jag att det fanns en avsaknad av praxis från HD. Rättsfall från HD där likgiltighetsuppsåtet vid försök till mord bedöms är fåtal. Detta bekräftar, enligt mig, varför denna särskilda problematik är så omdiskuterad. Jag menar att det behövs avgöranden inom detta område som visar vägledning för underrätter.

Källförteckning

Litteratur och artiklar

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils (2013), "Kriminalrättens grunder". 2., omarb. uppl. Uppsala: Iustus.

Beyer, Claes (1990-91), "Rättssäkerhet – en formsak". Juridisk Tidskrift.

Borgeke, Martin (2015), "Likgiltighetsuppsåtet i teori och praktik". *SvJT* s. 383-396.

Peczenik, Aleksander (1995), "Vad är rätt? – om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation". Fritzes förlag AB.

Sandgren, Claes (2021), "Rättsvetenskap för uppsatsförfattare". 5.1 uppl., Norstedts Juridik AB.

Zila, Josef (1990), "Om rättssäkerhet". *SvJT* s. 284-305.

Elektroniska källor

Nationalencyklopedin. (u.å.). "rättssäkerhet".

<[https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/rättssäkerhet](https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/rattssaekerhet)> (Hämtad: 2023-11-29).

Nationalencyklopedin. (u.å.). "legalitetsprincipen". <<https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/legalitetsprincipen>> (Hämtad: 2023-11-30).

Nationalencyklopedin. (u.å.). "Om oss". <<https://www.ne.se/info/om-oss/>> (Hämtad: 2023-12-18).

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2004 s. 176.

NJA 2011 s. 563.

NJA 2016 s. 763.

Hovrätter

Svea hovrätt, dom 2008-10-13, RH 2008:76.

Svea hovrätt, dom 2010-09-17, mål B 6391-10.

Svea hovrätt, dom 2014-05-19, mål B 3190-14.

Svea hovrätt, dom 2023-10-27, mål B 3190-22.

Tingsrätter

Attunda tingsrätt, dom 2022-02-16, mål B 11972-21.

Stockholms tingsrätt, dom 2014-03-17, mål B 19284-13.

Södertörns tingsrätt, dom 2010-07-15, mål B 7988-10.